

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

**О.І. Месевря,
С.І. Січкарь**

ВИХОВУЄМО ЧИТАЧІВ

До проблеми світової кризи читання

**Черкаси
2013**

АВТОРИ:

Месевря О.І., завідувач лабораторії гуманітарних дисциплін Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Січкач С.І., методист української мови і літератури Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Коновальчук В.І. – завідувач кафедри психології Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Луц Н.М. – учитель української мови і літератури, учитель-методист Черкаської гімназії № 31 Черкаської міської ради.

У зв'язку з тотальною комп'ютеризацією населення у молоді ослабився інтерес до читання. На жаль, не всі розуміють, що читання має всебічний вплив на особу, надає великі можливості для розумового, етичного й мовленнєвого її розвитку. Посібник покликаний донести до читачів досвід кращих учителів області з означеної проблеми.

Рекомендовано до друку вченою радою ЧОШОПП
Протокол № від 30.05.2013 року

Вічні освітянські проблеми знову і знову змушують зупинитися, ще раз все обдумати, зважити. А думати і зважувати є що.

Взяти хоча б ЗНО. Щороку, працюючи в комісії, яка перевіряє завдання відкритого типу, не перестаємо і дивуватися, і засмучуватися, задавати собі одне і те ж запитання: «Чому не всі наші діти, провчившись 11 років, зокрема учасники ЗНО, можуть побудувати власне висловлення на задану тему, а це ж потенційні абітурієнти, тобто молоді люди, які прагнуть називатися елітою суспільства, до їхніх же послуг школа, маса підручників, посібників, довідників, Інтернет, учителі ж на уроках мови і літератури застосовують різноманітні сучасні технології, цікаві форми і методи навчання, витрачають при цьому масу зусиль, часу, здоров'я, а результат, м'яко кажучи, бажає бути кращим?!» Ще більше змусив задуматись такий випадок.

Саме в той час, коли перевіряли завдання відкритого типу випускників 2010 – 2011 навчального року, вступників до «вишів», знайшла лист моєї прабабусі до бабусі, написаний на чотирьох сторінках учнівського зошита в клітинку, датований 10 січня 1957 року (мені тоді було всього три роки). Радості не було меж. Ніби саме небо зробило мені подарунок! На щастя, я ще пам'ятаю прабабусю, людину незвичайної доброти і такої ж незвичайно тяжкої долі, народжену приблизно 1894 року. Навряд чи ходила вона до школи, не знаю, хто навчив її грамоти. Дівчатка в ті часи вчилися шити і прясти та різним господарським премудростям, а науку книжну, хай навіть і початкову, опановували лише одиниці.

Так от власне про лист. Перечитувала знову і знову, дивуючись не лише душевності і теплоті, яка просто струмувала з кожного рядка, а й чіткості і ясності думок, логіці їх викладу на папері, ба, навіть грамотності, адже в основному розділові знаки поставлені правильно. Звідки це? – Одне ясно: не від науки книжної, бо, повторюю, ні часу, ні можливості навчатися у прабабусі не було. Мимоволі знову порівнюю умови її життя з умовами життя і навчання сучасних учнів – і не на користь останніх. Соромно перед пам'яттю прабабусі...

То хто ж винен – сім'я, школа, конкретний учитель, чи, може, суспільство в тому, що в наших дітей не сформувався культ знань, що вони поклоняються чому завгодно: грошам, наркотикам, тютюну, горілці, сексу і т.д.), а не книзі?

На сьогодні учні мають можливість не лише перевірити знання, вміння і навички, здобуті на уроках української мови і літератури та

самостійно, а й розвинути творчий потенціал, беручи участь в олімпіаді та численних конкурсах. Більшість учасників досить непогано володіє програмовим матеріалом, але не більше.

На одному з конкурсів запропонували таке завдання: напишіть відгук на книгу сучасного автора, прочитану нещодавно (твір не має входити до шкільної програми). Одинадцятикласниця пише відгук на «Тореадори із Васюківки» Всеволода Нестайка... Для людей, далеких від шкільних справ, скажемо, що цей твір вивчається у 6 класі.

Добре те, що цікавий твір є в шкільній програмі і він запам'ятовується; погано, що діти мало читають, а якщо й читають, то одиниці. Звичайно, причини тут різні. Можливо, одна з них полягає в тому, що в деякого з дітей книга є уособленням шкільного навчання, а це викликає неприємні асоціації: тиск батьків, низькі оцінки, кпини однокласників, незадоволення вчителів і т.п. Або ж дитині в ранньому віці не читали вголос чи, тільки-но вона вивчила літери, її кинули наодинці з книгою: а тепер читай сама, а дитина ще не може зрозуміти, про що в ній ідеться. Чи дорослі в сім'ї не читають (культу телевізора або комп'ютера) і дитина не має належного прикладу в родині. Буває, що батьки, бажаючи зробити дитину конкурентноспроможною, завантажують її музикою, іноземною мовою, танцями, спортом. Дитина звикає до метушні, а читання потребує тиші, спокою, самозаглиблення.

Крім того, нинішнє «телевізійно-комп'ютерне» покоління звикло до швидкого отримання інформації з нетекстових джерел.

Чим старшою стає дитина, тим менше вона читає:

- **не звикла читати для душі;**
- **обмежується читанням лише програмових творів;**
- **доки буде установка «треба читати», дитина не скаже «хочу читати».**

То як же ставляться до книги діти, які все ж читають?

(думки учнів Першої міської гімназії, висловлені в газеті «Гімназист»)

Неродик Владислав: «Ведуть мене по життю мої друзі: Дік Сенд, Робінзон Крузо, Гулівер, Д'артаньян, Ассоль, Олівер Твіст, Шерлок Холмс, які вчать мене не вішати носа, бути оптимістом, не боятися труднощів, , вірити в себе і любити людей. Мій життєвий девіз: «Не кажи «не вмію», а кажи «навчуся»! І це завдяки книзі в моєму житті!»

Коваленко Анастасія: «Читаючи книги, кожний двієчник стане відмінником. З допомогою книги зможете багато чого досягти в житті. Інтернет і телевізор ніколи не замінять книг, адже книга – вічне джерело знань».

Крестельова Марія: «Прочитати і зрозуміти книгу – означає, по-моєму, подорослішати».

Михайлик Наталія: «Книга – німий, але розумний порадник, і життя людини без неї не має суттєвого розвитку. Вона сприяє самоосвіті, і навіть відомі люди черпають інформацію саме з таких джерел, як книжкові записи».

То що ж дає людині читання?

На думку доктора філологічних наук Фелікса Штейнбука, «книжка потребує ставлення до неї суспільства як до однієї з найважливіших культурних та життєвих цінностей. Любов до читання - це можливість одержати задоволення від того, що уявно і добровільно потрапляєш до вигаданого світу. Це дуже потрібно для гри, для популярної зараз серед дітей та молоді комп'ютерної гри. Але характер задоволення дещо інший. Граючи в комп'ютерну гру, ані думати, ані навіть напружуватися, щоб щось уявити, немає потреби – необхідно лише бути вправним і спритним і т. ін.

Читаючи книгу, ти змушений уявляти світ, який змальовує автор, ще й думати, аби зрозуміти зміст цих картин. Та поки за тебе не взялися професійні вчителі або батьки, ти, принаймні, береш книгу сам, без примусу, - тоді в тебе є шанс не втратити інтерес і одержати бодай якесь задоволення. Пізніше, коли тебе змушують читати, а до того ж ще й нав'язують сенси, далекі від твоїх уявлень про ту чи ту книгу, цих шансів стає поступово все менше і менше. Якщо дорослі не друкують, не читають, не купують книжки, то змусити це робити дитину – неможливо. Уроки не повинні бути нудними»

Тут, певно, доречно дати кілька порад учителям-словесникам:

1. Головна мета, яку потрібно реалізувати в школі: щоб мова працювала на літературу, а література демонструвала кращі зразки мови.

2. Література – це людинознавство. Жоден із шкільних предметів не має такого великого виховного значення для дітей, як українська література.

3. Головна мета літературної освіти в загальноосвітній школі – це виховання не літературознавців, критиків чи перекладачів, а

передовсім, поціновувачів Книжки, творчих читачів із самостійним критичним мисленням.

4. Читання – це дуже складна інтелектуальна праця, до якої треба готувати дітей, адже читач – вдумливий співрозмовник письменника.

5. Учні мають полюбити книжку, адже ніщо не може замінити невмируще Слово, яке пробуджує уяву, фантазію, почуття, прагнення до прекрасного.

6. Книжка та інформаційна електронна культура повинні доповнювати, підтримувати, а не виключати одна одну.

7. Поміж учителем та учнем у процесі вивчення літератури повинен стояти літературний твір (чи літературне явище), з приводу якого йде розмова на уроці і через який формується особистість учня.

8. Літературу не можна перетворювати на ілюстративний додатковий матеріал для розмов учителя.

9. Не варто підміняти процес вивчення літератури моралізаторством.

10. Уникати примітивних рефлексій з приводу літератури (наприклад, дописати чи переписати на власний розсуд літературний твір, виступити від імені письменника, вчинити «суд» над героями твору.

Насторожує те, що і вчителі в основному лише читають або перечитують ті твори, які потрібно знати ідучи на урок. Якось, готуючись до секційного заняття, яке проходило в межах серпневої конференції, в анкету для вчителів ввели таке запитання: Назвіть відомих вам сучасних популярних авторів та їхні твори. Отримали... аж 3 анкети. Отже, «для душі» майже не читають і вчителі. Чому?

Як уже було сказано вище, книга потребує часу, тиші, спокою, самозаглиблення, а зосередитися вчителеві дуже важко. Беручи в руки книгу, він думає: «А що я ще не встиг зробити?» Небажання читати викликає ще й нерозуміння «сучасної літератури», а особливо - великий потік змінної інформації, який надзвичайно втомлює. Але ж вчителем школа стоїть! Чи будуть читати вихованці, якщо наставник не подає їм прикладу? Навряд чи. Та все ж більшості педагогів нашої області не байдуже, якого рівня інтелект буде у підростаючого покоління. До них належить Наталія Василівна Іщук, учитель української мови і літератури Тетерівської ЗОШ I – III ступенів Жашківської районної ради. На її думку, щоб мислити творчо, учні потребують цікавої теми. Наприклад, писати листа героєві, взяти інтерв'ю в автора твору, придумати кадри до фільму. Цікаво ж?

Проте зауважує, що ці завдання четвертого рівня складності, з якими учні часто не справляються або навіть і не беруться їх виконувати. Чому? Адже ж це розвиває творчу уяву? Причини вбачаються у бідності мовленнєвого словника учнів, нездатності використання засобів мови в будь-якій життєвій ситуації.

Від себе додамо, що бідність мови – від нечитання.

Пригадується ситуація. По завершенні обласного етапу одного з конкурсів запитуємо старшокласників, чи важкими були завдання. Діти відповіли, що так. Подумалося: «Пожалів вовк кобилу-залишив хвіст та гриву. Самі давали завдання, самі й жаліємо?». А потім: «Чому на думку спало прислів'я?

У нас, людей старшого і середнього віку, в дитинстві і юності було сприятливе мовне середовище: прислів'я і приказки звучали щодня, ними пересипали свою мову батьки, дідусі і бабусі. І як це було гарно!

Не забудеться вислів дев'яносторічної бабусі Софії, коли ми, її внуки і правнуки, як завжди, захоплені виром міського життя, забігли на хвилинку, щоб провідати стареньку, а вона на прощання сумно сказала: «Всі біжіть, а ти оставайся, як лавка без краму!»

Нашим сучасним дітям, навіть не байдужим до мовних проблем, чомусь важко підібрати прислів'я на задану тему або хоча б знайти їх у тексті. Вони завчають їх, як правила, і, як правила, забувають... А все тому, що в побуті ці мовні перли майже не звучать, а книжок діти не читають або читають мало.

То що ж робити? Як заохотити дітей до читання?

Знову в пригоді стає досвід мудрих учителів.

Поплавська Таміла Леонідівна понад тридцять років працює учителем української мови і літератури у Текучанській школі, що на Уманщині. Завдяки її ентузіазму всі ці роки діє літературний гурток «Калинка». Цей гурток є центром, навколо якого базуються всі інші форми позакласної роботи з української мови та фольклору. Особливо цікавить дітей така форма роботи, як листування з літературними музеями України, письменниками та їхніми рідними. Гарними спогадами про батька поділилася донька Олексія Коломійця Оксана Коломієць. Дітям найбільше сподобалася п'єса «Фараони». Вони розучили уривки з цього твору і виступили на новорічному ранку. Надсилав свої книги Олесь Терентійович Гончар, а зараз гуртківці листуються з музеєм О. Гончара, що в селі Суха на Полтавщині. Музей надсилає дітям цікаві матеріали, а вони беруть

участь у конкурсі під назвою «Зелені свята Гончарового дитинства», які щорічно проводить музей. Листування продовжується із такими музеями: «Слово о полку Ігоревім»; музеями корифеїв українського театру: М. Заньковецької, І.К.Карпенка-Карого, Марка Кропивницького, М.Старицького; літературно-меморіальним музеєм Г.С. Сковороди; музеями І.П.Котляревського, Панаса Мирного, В.Короленка, Катерини Білокур, Остапа Вишні, Степана Олійника, Архипа Тесленка, Василя Стефаника, Михайла Коцюбинського, Павла Тичини, Василя Симоненка, Пантелеймона Куліша, Бориса Антоненка-Давидовича, Максима Рильського, Марка Вовчка, Івана Франка, Антона Чехова, Миколи Гоголя, Дмитра Білоуса, Кузьми Гриба та ін.

Члени гуртка займаються широким колом питань. Гурток «Калинка» своїми різноманітними заходами розвиває інтерес до художньої літератури, до книги, формує навички працювати з ними, звертатись до них за довідками. Після занять гуртка діти стали активніше відвідувати шкільну бібліотеку, більше читати художні твори, чого і потрібно було досягти.

Проте, як би не старалася школа привити вихованцям любов книги, їй самотужки з цим нелегким завданням справитися буде нелегко, а то й неможливо в повній мірі.

Пропонуємо «рецепт» із методичної скарбнички Романа Віталійовича Лютого, талановитого вчителя української мови і літератури Білозірської ЗОШ I – III ступенів Черкаської районної ради Черкаського району, батька 10-річного сина.

Я не рив метро під свинарником, але багато читав під кривою грушею...

Коли ж наші діти будуть читати?

Для родини

1. Читання проростає в долонях сім'ї. Читати мають всі – від дитини до дідуся й бабусі.

2. Батьки повинні цікавитися програмним матеріалом, щоб обговорювати з дітьми тексти, адже програмовий матеріал значною мірою оновлений.

3. Досвідчений Миколай покладе під подушку не «китайську» шкідливу іграшку, а цікаву книжку.

Для вчителів

1. Готуючись до уроку, з'ясовуйте, чи може запропонований матеріал оптимістично налаштувати учня, спонукати його до творчого мислення.

Робота на уроках літератури направлена на те, щоб викликати в дітей інтерес до літератури як до мистецтва слова. Вчитель-словесник має збагатити урок різноманітними формами і видами робіт. У школярів сприйняття художнього твору формується на основі уяви, емоційного стану. Відповідно і робота має проводитися в емоційній атмосфері з використанням найрізноманітніших *творчих завдань*.

2. Влаштовуйте зустрічі-самопредставлення із письменниками рідного краю.

3. Власним прикладом покажіть, що вдумливе читання виховує справжню освічену людину.

4. Учитель має встигати читати на перервах, після уроків... – це позитивний приклад.

Для дітей

1. Старшокласники, створюйте презентативні відеофільми-відгуки на прочитаний твір, рекламуйте їх з метою зацікавлення художнім словом учнів менших класів чи ровесників.

Лариса Василівна Шабаліна, учитель української мови і літератури Ладизинської ЗОШ I – III ступенів Уманської районної ради, пропонує свої цікаві підходи до вирішення проблеми «Як пробудити інтерес до читання».

1. Життєві пріоритети.

Восьмирічна Світланка уже не перший рік ходила до першого класу. Читати вперто не хотіла. Хоча і могла. На уроці нудьгувала, а на перерві бігла до куточка з іграшками. Ще одна в її житті перша вчителька здавалася чимось тимчасовим і віддаленим від справжніх інтересів дівчинки.

Ось і закінчились уроки. Вчителька схилилась над зошитами – переглядає прописи. Довкола ясноокі шестирічки, а серед них – Оля, найактивніша з «чомучок». Її знову щось цікавить. Дев'ятнадцятирічна наставниця, щоб хоч трохи відпочити, порадила дівчинці уявити себе вчителькою і почитати «Букваря» зі Світланкою. Провела стомленим і безнадійним поглядом крихітну Олечку до ігрового куточка. А далі – стала мимовільним свідком несподіваної розмови.

- Світланко, давай почитаємо!

- Не буду, звично відрубала та.

Оля замислилась і мрійливо мовила:

- Ти така велика, а виростеш ще більше...

- Виросту, – не заперечила Світлана.

- І будеш красивою, як твоя лялька, і зустрінеш гарного хлопця...

- Зустріну.

- А він піде в армію і напише тобі листа.

- Напише, – замислилась Світланка.

- А читати ти не вмієш. Тому листи читатиме твоя мама.

Світланка ошелешено подивилась в очі вдвічі нижчій Олечці і мовчки розгорнула «Букваря». Наступного року Світланка пішла вже до другого класу.

Маленькій дитині вдалося знайти для однокласниці такі слова, які змогли зробити читання життєво необхідною справою. І ще один приклад.

Всі ми добре пам'ятаємо 2008 рік – рік запровадження ЗНО на всій території держави. Знання української мови і літератури автоматично набули неабиякої ваги. Пам'ятаю той стан тривоги і неспокою, що охопив мій 11-А і мене разом з учнями. Почалися щоденні додаткові заняття. Всі програмові твори з літератури старанно перечитувались і переказувались. Зверталась увага на кожен епізод, кожен образ, кожен епітет і кожен риму. В результаті – переважна більшість підтвердила свої шкільні знання, а дехто показав навіть вищий результат, ніж на шкільних контрольних.

На жаль, випускники наступних років та їхні батьки заспокоєні «успіхом – 2008», уже не квапилися зайвий раз брати книжку до рук. Такі й результати. Читання знову стало улюбленою справою одиниць. А педагоги, заклопотані вивченням інновацій, знову, за браком часу, втратили можливість приділяти максимальну увагу кожній дитині. Життєві пріоритети, на жаль, річ непостійна.

1. Наочний приклад

Вкотре переконаюся в прописній істині «Чим людина талановитіша, тим вона простіша». І ніхто не може так проникливо прочитати власні твори, як сам автор. Нашій школі пощастило: щороку хтось із майстрів красного письменства приїздить до Ладжинки.

Нещодавно зі старшокласниками знову зустрілися майстри пера: Валентина Коваленко, Анатолій Горбівненко та Іван Дубінін. Діти – в

захваті. Того ж дня заквапилися до бібліотеки, адже гості приїхали не з порожніми руками. А хтось і власну домашню бібліотеку поповнив новинкою. А дівчаткам так запали в душу рядочки Валентини Коваленко про «синю тишу», де «пахне місяць скибкою дині», про «летолист», «біжучий біг», що конче захотіли відшукати лірику поетеси і переписати її для себе.

Уманщина – багатий на таланти край. До наших дітей на лінійки, заняття гуртків «Літературне кафе» (керівник Сісецька Любов Григорівна), «Дивослово» (керівник Шабаліна Світлана Олексіївна) приїздять письменники Уманщини, а ще колишні випускники школи, які нині працюють на літературній ниві.

Село – це велика родина, де всі одне одного знають. Нашим дітям цікаво знайомитися з архівом Нестерука Віталія Івановича, простого трударя, який писав щирі вірші і отримував листи від Миколи Негоди та Василя Симоненка. З особливою гордістю ми читаємо і бережемо книги, створені випускниками рідної школи. «*Это память моя, это вера моя!*» генерала-лейтенанта Івана Пилиповича Мельника, випускника школи 1990 року, який став лауреатом форуму «Общественное признание», яскраві фотонариси Віри Анатоліївни Копотун про «Софіївку», іскрометний гумор і лірику журналіста і письменника Віктора Мельника, який пише уже другий десяток відомих на всю Україну книг.

Приємно, що імена колишніх учнів нашої школи занесено до літературних антологій: у першій в історії Черкащини антології гумористично-сатиричних творів «Перепустка в безсмертя» читаємо про Віктора Мельника, в довіднику-антології «Письменники Уманщини» – про Ларису Шабаліну, автора збірки віршів «Пробудження».

Сучасна педагогіка нашої держави виросла з народної педагогіки» де головним методом виховання був власний приклад. Тому і нині не втратило актуальності залучення школярів до читання за допомогою живого слова як професійного літератора, так і звичайного аматора красного письменства.

3. Світ наших захоплень

Зустрічі з письменниками – це цікаво. Але учень може подумати: «Я ж не збираюся видавати власних книг. Мене більше цікавить музика, інформатика. спорт... Навіщо мені потрібне те читання?»

Здавалося б – і дійсно непотрібне. Але життя переконує в іншому. Великі художники, великі поети у всі часи черпали своє натхнення з

книг. Комп'ютерний геній Біл Гейц, статок якого сягає 58 мільйонів доларів, має звичку – щоденно прочитати 2 книги. Про це учні нашої школи дізналися з фільму під час традиційного тижня інформатики нещодавно. Висновок запрошується сам: хочеш стати заможним – почни з грамотності, начитаності.

Інтегровані уроки з різних предметів, де використовується уривок із літературного твору, навіть афоризм, як епіграф, не просто ефективніші – вони цікавіші.

На уроках літератури доцільно також використовувати синтез різних видів мистецтв і науки.

Від школи перейдемо до сім'ї. Пам'ятаю випадок зі свого дитинства. Мій батько, Василь Григорович Шабалін, учитель фізики, спостерігаючи за тим, як я, мала, мучуся над поезією Лесі Українки, порадив: «А ти заспівай цей текст». Я співала, пританцьовувала, і важкий вірш успішно завчився. Це згодом дізналася, що Леся і сама дуже любила музику. І це – ключик до вивчення її творів.

А ще – батько приносив додому цікаві науково-фантастичні книги, де траплялися незнайомі наукові терміни або старовинні задачі. І я, і мої друзі тоді гортали енциклопедії, списували цілі учнівські зошити дрібненькими низочками формул. І дуже дивувалися: чого в шкільних підручниках з біології, фізики, математики так мало потрібної нам інформації. Успішність із базових предметів у нас покращувалась. А все ж починалося з цікавих пригод у книгах і уважного ставлення старших до нас.

Роль батьків у прищеплюванні любові до читання важко переоцінити. Добре, коли всі члени родини мають спільне захоплення. Ось родина Зубрицьких: мати – Галина Михайлівна – учителька інформатики. Колись, у дитинстві, відвідувала наш гурток «Дивослів» і писала свої перші римовані рядочки. Її донечки – Даринка та Рузана-Марія – теж літературно обдаровані діти. Дідусь дівчаток (з батькового боку) також пише вірші. Сестри Зубрицькі зростають в атмосфері поваги до рідного слова. Вони не тільки друкуються у пресі, а й перемагають у багатьох літературних конкурсах. Найвагоміші з творчих здобутків – перемоги у конкурсах «Тарасовими шляхами» (обласний) та «Диво калинове» ім. Д.Білоуса (всеукраїнський).

Батьки одинадцятикласниці Яни Курзали Світлана Прокопівна та Сергій Леонідович теж підтримують захоплення своєї доньки. Дівчинка склала власний план самовдосконалення «Сходинки

зростання» і дотримується його. Спочатку багато читала, потім – писала вірші і друкувалась у періодиці. Нині – власний кореспондент всеукраїнської дитячої газети «Новачок» (з 2007р.). Має дуже багато відзнак від періодичних видань книг з автографами авторів. Нещодавно дівчинка стала переможницею обласного конкурсу «Її книжки – добра насіння», присвяченого творчості черкаської письменниці Майї Фролової, намалювавши найкращу ілюстрацію до твору «Над Тавдой-рекою».

Обдаровані юні літератори Уманщини повною мірою відчують підтримку вдома, у школі мають мудрих наставників, можуть відвідувати Районний юнацький дискусійний клуб «Сапфір» (керівник Тодчук Ольга Василівна), читати свої вірші на районному конкурсі «Обдарованість року», зустрічатися під час творчих майстерень із письменниками на щорічній «Поетичній осені». Перелік заходів, де юний аматор може виявити себе, можна продовжувати і продовжувати.

Це вже не просто сприйняття і засвоєння результатів праці інших. Це власна праця під враженням від прочитаного раніше.

Добре слово хочеться сказати про нині покійного великого вчителя

Степана Онисимовича Павленка. Пам'ять про нього живе і буде вічно жити не лише у мудрих книгах, які він залишив у спадок майбутнім поколінням, а й у серцях учнів, яких навчав не тільки мови і літератури, а й виховував мислячими, розумними, правдивими, патріотично налаштованими людьми.

Маємо кілька зошитів для творчих робіт з української літератури його вихованців. Хай пробачить нас Віталік С., колишній учень 8-б класу, тепер уже дорослий чоловік, що без дозволу наважились друкувати його твори. Бо інакше як можна показати роботу майстра, який досягнув таких результатів у своїй роботі?

Усі, хто навчався або навчається в школі, добре знають «Слово о полку Ігоревім», знають ставлення до нього критиків: воно однозначно позитивне. А ось Віталік має з цього приводу свою думку, мислить суто по-чоловічому, і цю думку просто не можна не поважати.

ПРО ІГОРІВ ПОХІД – СЕРДИТО

І треба ж було тому Ігореві йти на тих половців? Мало йому було, що на його землю повно ворогів зуб точило? Потрібно йому було витратити сили на нікому не потрібну війну? Треба було йому вбивати тих половців та втрачати своїх людей? Та навіть сонце опиралося йому. – Але ні, він уперся на своєму – і все.

Ігор вважав своїх ворогів крвожерливими і загребущими, а сам яким був? Перемігши половців у першій битві, він пішов їх грабувати та забирати їхніх дівчат в полон. І це називається шляхетний руський князь? Хоч би вже не ганьбив руський народ, який пишався своєю великодушністю. Він повів себе як справжній загарбник. А з якою великою метою вирушало Ігореве військо! Оце так мета: повбивати половців, пограбувати їх та позабирати молодих дівчат у полон.

А подумав Ігор, на кого він залишає свою жінку? Звичайно, ні. Заради слави він готовий був пожертвувати чим завгодно. Він навіть не подумав, що за час відсутності його війська на Київську Русь могли напасти інші вороги і захопити її. Ото була б радість: переміг половців і втратив рідну землю.

Але половці мужньо захищали своє майно, домівки, так, як і населення

Київської Русі захищало б своє. Тому Ігоровому війську не вдалося перемогти, а сам Ігор потрапив у полон.

За Ігорем та Ігоровим військом вже побивалась уся Русь, аж раптом він з'явився. Виявляється, він з ганьбою утік з полону. Зраділа Руська земля, - от велика радість: повернувся Ігор. А скільки ж він занастив славних вояків через свій нікчемний похід! Скільки сотень смертей лежало на його душі! Як він зганьбив Русь цим невдалим походом!

На Ігореву честь справляли великі бенкети, витрачали багато грошей, а за воїнів, які полягли на полі битви, мабуть, ніхто і не подумав. Краще б оплакували сотні смертей, аніж святкувати повернення Ігоря.

Я не розумію, як такий невдалий похід міг принести Ігореві таку велику славу. Навіщо було про це ще й твор писати? Хай би зам'ялась якимось ця подія та й усе. Ні, автор зробив з цього великий подвиг. Що ж це за подвиг? Пішов той Ігор, потрапив у полон і втік. Великий подвиг! Так що похід Ігоря на половців не така вже й велика подія, просто його штучно зробили подвигом...

А ось інший твір.

ЛИСТ ДО ШЕВЧЕНКОВОЇ КАТЕРИНИ

Вітаю тебе, Катерино!

Але з чим тебе вітати? Знівечила ти сама собі життя, Навіщо було зустрічатися із тим клятим москалем? Невже не можна було прислухатися до порад людей? Звичайно, серце часто бере верх над розумом. Я розумію. Але невже не можна було кохати і разом з тим мати розум? Навіщо було зразу віддаватися коханому? Невже не можна було хоч би перевірити його, сказати, що не будеш з ним зустрічатися до заручин? Якщо це типовий москаль, то він би відразу тебе покинув, але якщо він справді тебе кохав, то призначив би дату заручин, прийшов би із сватами. А ти послухалася свого сп'янілого від кохання серця, яке на той час не в змозі було слухати розуму.

Звичайно, у цьому відношенні ти вчинила неправильно, і батьки це розуміли. Вони тебе вигнали, вважаючи, що вчинили правильно. Але їхня вина така ж сама, як і твоя. Якби вони хотіли вберегти тебе, то не відпускали б на цілу ніч до Івана. Звичайно, вони тебе просили не йти, але не більше. Їм потрібно було закрити тебе в хаті силою і нікуди не відпускати. Якби вони так зробили, ти зараз би не мерзла під тином, а сиділа б у теплій хаті. Ти ще довго б сердилася на них, але все це минулося б. Зараз вони, можливо, кажуть, ніби не знали, що таке станеться. Це неправда. Батьки не могли цього не знати. Мені здається, вони так само винні, як і ти.

Не хочу тобі писати про сумне. Але про що ж писати? В твоєму житті, напевно, веселого тільки й було, що дитинство. Після вигнання твоє життя складалося з одних страждань. Кожен новий день був мукою. Ти жила тільки заради дитини. Ополонка, напевно, була для тебе єдиним виходом. Вона була для тебе і порятунком, і покаранням.

Ну що ж, буду закінчувати. Не знаю, чи полегшає тобі від цього листа, але все ж надсилаю його тобі крізь віки, не надіючись на зустріч. Прощавай!

СВІТ МОЇХ ЗАХОПЛЕНЬ

Зараз у мене мало захоплень, раніше було трохи більше. Раніше я захоплювався літературою, колекціонував різні речі, захоплювався гранням на трубі. А зараз усі ці захоплення минули. Трубу я кинув. Книжок у руки не брав уже два роки, колекціонування набридло. Але на все це є пояснення: на трубі я взагалі не вмів грати, в мене були одні «трійки» та «четвірки». Не читаю, бо перечитав усі свої нормальні книжки, а в бібліотеці таких, які мені подобаються, немає. А колекціонувати покинув, бо зрозумів, що повної колекції ніколи не назбираю.

Як я вже казав, у мене зараз мало захоплень. Одне з них – фотографувати. Я люблю фотографувати, відвідую фотогурток. Хочу купити собі фотоапарат, щоб займатися цим серйозно. Раніше я не знав, що це так цікаво. тепер я знаю про це багато і хочу стати професійним фотографом. Спочатку весь процес від зарядження плівки до отримання фотографії мені здавався дуже складним і довгим, але слід кілька разів цей процес проробити, і все виявляється зовсім не таким складним, як здавалося. Це не тільки дуже просто, а й неймовірно цікаво. Спочатку треба наловчитись заряджати плівку в темноті, потім вставити у фотоапарат. Тепер можна фотографувати все, що хочеш, як хочеш і коли хочеш. Коли вкладаєш у фотографування душу, то навіть фотографії виходять якісь живі, усміхнені, на них приємно дивитися.

Це захоплення не приносить нікому шкоди, воно приносить тільки користь і радість. Всі моменти, зафіксовані на плівці, перетворюються на картинки, які час від часу хочеться переглянути, згадати минуле, згадати друзів, часом порадіти, часом пожуритися...

Хоча я ще не фотограф, я тільки вчусь, але певен, що в майбутньому це захоплення стане мені в пригоді.

Не ставимо за мету коментувати написане, та все ж власні міркування висловимо. Перш за все, можна по-доброму позаздрити учневі, що в нього був такий учитель: знаючий, мудрий, тактовний, який не «б'є» оцінкою, а зрозуміє, порадить, якому можна щиро, відверто, не остерігаючись висловити свої думки; і вчителю, адже такий рівень мислення треба було розвивати, а дитячу довіру – заслужити.

Чому обрали твори лише одного учня? Скажемо, що твори інших дітей не гірші: грамотні, глибокі, розумні, щирі. Просто за одним твором судити про рівень навченості учня важко, тому навели кілька прикладів.

Напевне, у скептично налаштованого читача виникне думка: нереально в сучасних умовах зацікавити дітей предметом та ще й навчити так писати твори; це, певно, літературно обдарована дитина. Тому вважаємо за потрібне «прокоментувати» методичні знахідки Вчителя.

По-перше, сам Степан Онисимович – творча людина. По-друге, він завжди пропонував нестандартні теми для творчих робіт. Покажемо на прикладі

8 класу: Твір-виклик « Не хочу в оповідання «Дорогою ціною»!

Твір-роздум «Якби мені довелося вибирати між Мавкою і Килиною»;

Твір-роздум «Для чого людині поезія?»;

Твір-роздум «Я + школа»;

Твір-роздум «Про Ігорів похід – сердито»;

Ліричний етюд «Коли дивлюся в очі осені...»;

Твір «Світ моїх захоплень»;

«Наталка в п'есі Котляревського і в нинішньому житті»;

«Лист до Шевченкової Катерини»

Твір роздум «Ганна: гріх і покута (за поемою Т.Шевченка«Наймичка»);

Твір-роздум «Хто мені ближчий; Петро Шрам чи Кирило Тур?»

На жаль, на уроках Степана Онисимовича побувати не довелося, а от учнівські зошити – перед очима, і з їхньою допомогою можна прослідкувати систему роботи вчителя.

Візьмемо для прикладу твір-виклик «Не хочу в оповідання «Дорогою ціною»! того ж Віталіка С.

Не хочу в оповідання «Дорогою ціною»! А чого я там не бачив? Селян, які тягнуть своє ярмо? Панів, які знущаються над ними? Жорстоких побоїв втікачів? Плачу селян? Так, справді, я цього не бачив, але й бачити не хочу. Все-таки тут як-не-як краще. Бо як би я не жив, але я – вільний! А в цьому оповіданні хто вільний? Тільки деякі селяни, які зуміли втекти з неволі, жорстокі пани та ще турки.

І Остап був теж невільний. Хоч він і здобув собі свободу, але якою ціною вона йому дісталась! Скільки він перетерпів! Яких тільки

мук не зазнав! Мордування паном, поранення в груди, перебування в тюрмі, жорстокі побої по поверненню додому...(і тут, на берегах, червоною пастою учительське: Додому? А це як?)

Через свою любов до волі він втратив іншу любов – Соломію. Я навіть не знаю, що він більше любив: волю чи Соломію? Але він все-таки зніс усі випробування і здобув омріяну волю. Яку він, напевно, відчув радість, коли вирвався на свободу! Якщо я й хочу бути Остапом, то тільки в цю мить, щоб теж відчувати таку радість, як він. (На берегах учительське: В яку ж це таку мить Остап відчув радість?).

А от ким би я точно хотів бути в цьому творі, то це вітром. Погуляти по Україні, подивитись на життя людей, полюбуватись чарівною, на той час ще майже не займаною природою, безмежними степами. А ще хотів би побачити плавні, бо я їх ніколи досі не бачив. Оце те чисте і світле, що є в оповіданні. (Учительське: ...А я все-таки хотів би стати в оповіданні Дунаєм. І врятував би Соломію).

Якби ж можна було в ньому щось змінити, то я, мабуть, зробив би так, щоб Остапа не було в хатині циган, коли прийшли жандарми. Тоді б і Соломія зосталась живою, і Остап не зазнав би стільки страждань. І, взагалі, вони, як кажеється в казці, жили б довго і щасливо, а головне – були б вільними. Нічого іншого я б не змінював, тому що якби Остапа не поранило, воля б не була для нього такою солодкою. (Учительське: Не було в Остапа волі солодкої... І в кінці твору: Поруч з глибокими міркуваннями у тебе чомусь і мілини. Але ж чому так?)

Після оцінювання твору-роздуму «Якби мені довелося вибирати між Мавкою і Килиною» учительське: «Так, в історії з Лукашем ти вже нічого не зможеш змінити. Але мусиш її пам'ятати, щоб не наламати дров у своєму житті!» Або: «Міркування щирі, живі є в роботі, але ж яка вона коротка!..» (Твір «Для чого людині поезія?»). «У роботі відчутний настрій, є цікаві творчі знахідки, вона послідовна, логічна. І все ж: чи можна сприймати осінь тільки зі знаком «мінус»? Чи справедливо це? (Твір «Коли дивлюся в очі осені...»). Чи: «Ти надто вже великий обсяг матеріалу захотіла втиснути в ці дві-три сторінки. Але це, певне, й досвідченому майстрові було б не у всьому під силу.

Ти ж могла б написати про...себе: наскільки твоє серце розхристане? І наскільки воно українське?» (Поради Світлані Б.,

учениці 10 класу: твір з епіграфом...українське розхристане серце... В.Сосюра).

Тепер охоче звертаємося до досвіду роботи учителя-методиста української мови і літератури вищої категорії Золотоніської спеціалізованої школи інформаційних технологій №2 Золотоніської міської ради Любові Іванівни Денисюк із проблеми «Формування читацьких інтересів сучасних учнів в умовах інформаційно-комунікаційної експансії».

Наводимо думки Любові Іванівни: «Поколінню 21 століття судилося жити в інформаційно насиченому світі, який постійно зазнає динамічних змін, тому сучасній дитині необхідно мати, крім необхідних знань, ще й достатній рівень життєвої компетентності, – щоб не лише адаптуватися у цей світ, але й повноцінно реалізуватися в ньому. Для цього необхідні не лише глибокі професійні та загальні знання, але й широкий світогляд, розвинутий інтелект, комунікативні здібності.

Варто згадати мудрі настанови класика педагогіки О.Сухомлинського, який пов'язував рівень компетентності дитини із рівнем його начитаності: «Читання – це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе. Вікно відкривається перед дитиною лише тоді, коли поряд із читанням, одночасно з ним і навіть раніше, ніж вперше розкрита книжка, починається копітка робота над словом, яка повинна охоплювати всі сфери активної діяльності, духовного життя дітей – працю, гру, спілкування з природою, музику, творчість». Як бачимо, формування нового образу мовної освіти тісно пов'язане з проблемою розвитку читацьких інтересів школярів, що має міжпредметний характер. Підтримка читання – це стратегічно важливий елемент культури, інструмент підвищення інтелектуального потенціалу нації, творчого розвитку особистостей та соціальної активності українського суспільства.

Здавалося б, потреба суспільства у високоосвічених людях мала б сприяти зростанню читацької культури та підвищення рівня читацького інтересу, однак, на превеликий жаль, спостерігається протилежне: увесь світ опинився у кризі читання. Причин для цього може бути безліч, однак найбільшою з-поміж них є інформатизація, комп'ютеризація усіх життєвих сфер. Натомість книга у підсвідомості нашого суспільства оцінюється з напруженням волі, емоцій – тобто з роботою.

Сучасний учень вважає читання непрестижним, нудним, зайвим, віддаючи перевагу екранним засобам здобуття інформації.

Ця проблема стала предметом вивчення соціологів, психологів та педагогів.

За визначенням науковців, читацький інтерес – це ціннісна орієнтація, спрямованість конкретної особистості на освоєння вербальної мови як певного виду розумової діяльності.

Читацька культура неодмінно пов'язана з приємними і неприємними почуттями, позитивними і негативними реакціями індивіда, з поведінкою підтримки або несприйняття...

Проблема читацької компетентності завжди була предметом уваги педагогів, оскільки саме школа (перший учитель, учитель-словесник, класний керівник) має забезпечити духовний розвиток і саморозвиток особистості. Пропаганда читання, виховання інформаційно-бібліографічної та читацької культури, формування вміння користуватися бібліотекою, її послугами, книгою, довідковим апаратом, розвиток пізнавальних інтересів – пріоритетні напрямки спільної діяльності педагогів, бібліотекарів, батьків.

Проблема розвитку читацької компетенції особистості в процесі вивчення літератури має глибокі традиції в історії методики. Так, із 19 – початку 20 століття прогресивні педагоги Ф. Буслаєв, В. Водовозов, О. Острогорський, В. Стоюнін, І. Огієнко та інші запропонували своє бачення шляхів розвитку читацької діяльності школярів.

На найкращих традиціях розвитку наукової думки розглядали зазначену проблему відомі методисти В. Голубєв, Г. Гуковський, М. Рибникова. Вони вважали вдумливе читання тексту твору, єдність емоційного сприйняття та глибокого критичного аналізу запорукою успішної літературної освіти.

Не втратила актуальності проблема формування читацьких інтересів і в 20 столітті: достатньо звернутися до праць Н. Волошиної, І. Збарського, Л. Мірошніченко. Для педагогів питання читацької культури є особливо актуальним, оскільки читацький інтерес є засобом активізації пізнання учнів.

Мета посібника – порушити актуальну проблему зниження читацької культури молоді та запропонувати ефективні шляхи та технології для розвитку її у процесі викладання шкільного курсу української мови та літератури.

Розділи посібника побудовані таким чином, щоб виокремити три основні шляхи подолання читацької байдужості – прагматичний, комунікативний та естетичний.

Посібник містить технології, методи та прийоми педагогічної техніки, спрямовані на збагачення читацького досвіду учнів, лінгводидактичні прийоми, покликані формувати в учнів стійкі читацькі інтереси, а також методичний інструментарій для реалізації трьох основних аспектів впливу художньої літератури на дитину – освітньо-змістового, практичного та ціннісно-орієнтаційного, творчого».

Для того, щоб читач мав повніше уявлення про наповнення посібника, подаємо його зміст.

1. Формування читацьких інтересів сучасних учнів в умовах інформаційно-комунікаційної експансії.

2. Читацькі уміння і навички.

3. Основні методологічні положення про читацький інтерес дитини.

4. Реалізація освітньо-змістового аспекту читацької культури засобами тестування.

5. Практичний аспект читацької культури та його реалізація у роботі учителя-словесника.

6. Елементи риторики на уроках української мови та літератури як запорука успішної реалізації практичного аспекту читацької культури учнів.

7. Творчий аспект читацької культури.

8. Науково-дослідницька робота як засіб формування читацької культури старшокласників.

9. Забезпечення мультимедійного супроводу сучасного уроку української літератури як засіб формування читацьких інтересів.

Звичайно, проблема зниження читацького інтересу потребує і ще потребуватиме уваги всього суспільства. І самими роздумами її не вирішити. Тож запрошуємо небайдужих ділитися власним досвідом, як потрібно плекати інтелектуальний потенціал нації.

Використана література

1. Денисюк Л.І. Формування читацького інтересу сучасного учня в умовах інформаційно-комунікаційної експансії. – Золотоноша. – 2012. – С 175.
2. Донченко Т.К. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови. – К.: Фундація ім. О.Ольжича, 1995. – 251 с.
3. Коваль Т.М. Історія вивчення читацького контингенту в контексті бібліотечно-інформаційного сервісу (20-ті роки ХХ ст.) // Наук. праці бібліотеки ім. В.І.Вернадського. – К, 2002. – Вип. 9. – С.121-129.
4. Методичні засади формування читацької компетенції // Українська література в загальноосвітній школі – 2006. – №7. – С.10-14.
5. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті: навчальний посібник / За заг. ред. С.П.Бондар – Рівне: Тетіс, 2003. – 200с.
6. Півнюк Н. Проблема дитячого читання в національному вимірі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2008. - №7/8. – С. 20-21.
7. Сафарян С. Проблеми формування читацької компетентності школярів у світлі сучасного змісту шкільної літературної освіти // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2008. № 10. – С. 4 – 6.
8. Ситченко А. Формувати читацьку компетентність: про науково-педагогічні засади цієї роботи // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2007. – №10. С. 49-53.

9. Формування читацької компетенції в контексті сучасної методичної парадигми // Науковий вісник Чернівецького національного університету. Серія «Педагогіка і психологія». -2006. – Вип. 300. – С. 184 – 194.

10. Читацька компетенція як різновид загальної компетенції учнів // Наука і освіта. – 2005. – № 3-4. – С.66-68.

11. Читацька компетенція в загальній системі компетентностей // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного інституту ім. П. Д. Осипенко. – №1. – С.62-72.

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом ЧОПОПП
Зам. № 1288 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1